

Artikel

Kunstenaar vanuit hopeloosheid

In gesprek met Daria Khozhai en Ghita Skali

Daria Khozhai, *Pravda*.
Fotografie: LNDWstudio, courtesy
Looiersgracht 60 art space

Ghita Skali en Daria Khozhai lijken tot die tweede groep te behoren. Khozhai (1994, Luhansk) onderzoekt als kunstenaar en architect de ruimtelijke dimensie van trauma en werkt daarnaast bij RAAAF, een experimentele studio op het grensvlak van beeldende kunst, architectuur en academische filosofie, aan groot-schalige interventies in emotioneel en historisch beladen erfgoed. Skali (1992, Casablanca) is een kunstenaar met een grote interesse in anekdotes, gebaren en verborgen verhalen die iets onthullen over politieke en sociale kwesties. Met behulp van humor en ironie maakt ze installaties, video's en interventies die aannames, verwachtingen en machtsrelaties omkeren. Een gesprek over hun werk, discussies openbreken en keuzes maken.

Zien jullie jezelf als activistische makers?

Khozhai: 'Ik ben geen activistische kunstenaar, het is eerder zo dat een van mijn werken, *Pravda* [een van, onder andere, Russische propaganda-kranten gemaakte replica van haar kinderkamer in Oekraïne, ZD], heel persoonlijk is geworden. Vanaf het moment dat de oorlog in Oekraïne uitbrak, was het informatiefrent het belangrijkste front. Iedereen deed wat ze konden. Kunst was voor mij het wapen dat ik het beste ken.'

Skali: 'Ik omschrijf mezelf ook niet als een activist. Ik denk wel dat al het persoonlijke politiek is en dat we altijd vanuit een politiek standpunt spreken. Of tenminste, als we niet vanuit een politieke positie spreken, dan

Zoë Dankert

Steeds meer makers verhouden zich tot sociale, ecologische en geopolitieke kwesties in hun werk. Sommigen typeren zich als kunstenaar 'slash' activist of als activistische kunstenaar. Een nog grotere groep verhoudt zich op kritische wijze tot de wereld om hen heen zonder zichzelf daarbij als activist aan te merken of zonder uitgesproken activistisch te zijn in hun praktijk.

Ghita Skali, *Ali Baba Express – Episode 2 – Intervention*, 2020, Stedelijk Museum, Amsterdam.
Fotografie: Peter Tijhuis

betekent het voor mij dat we genoeg privileges hebben om te spreken vanuit een valse politieke neutraliteit. Het betekent dat we genoeg privileges hebben om burgerlijke vormen van kunst te maken, die dan het voorrecht hebben om losgekoppeld te zijn van de sociale en politieke realiteit. Zelf spreek ik vanuit een specifieke positie, als een vrouw uit Afrika, uit Marokko, als een Arabier, die als moslim beschouwd wordt. Ik probeer in mijn werk om voorzichtig met de verwachtingen die daaraan kleven om te gaan, er afstand van te nemen of ze om te keren.'

Waar werk je op dit moment aan?

Skali: 'Binnenkort opent mijn solotentoonstelling *Natuurlijk in experimental art space 1646* in Den Haag. Het is een project rondom het idee dat het concept hygiëne vol zit met vooroordelen

en onbewust racistische patronen. Ik toon er een korte film waarin ik omgekeerde ironie gebruik, zoals ik eerder ook deed in *The Invaders* (2021). In plaats van uit te leggen dat racisme fout is, wat ik na jaren in Europa te hebben gewoond zat ben, draai ik het om. De video is een karikatuur van een Nederlandse man die op zoek is naar een gieter om zijn tulpen in leven te houden. Zijn wereld stort in als hij ontdekt dat mensen uit het mondiale zuiden geen toiletpapier maar gieters gebruiken om hun billen schoon te maken. Met deze omgekeerde ironie claim ik mijn recht om slechte grappen te maken. Wit racisme is, net als mannenhaat, symbolisch; het zal geen daadwerkelijke gevolgen hebben in het leven van bevoorrechte witte mensen. Uiteindelijk is het slechts een kunstwerk. In het beste geval maak ik symbolen, waarmee ik mijn recht claim op het omkeren van geweld en zie hoe dat bepaalde discussies kan beïnvloeden.'

Daria, jij toonde eerder dit jaar in Amsterdam de installatie Pravda. Hoe is dat werk tot stand gekomen?

Khoshai: 'In presentatieruimte Looiersgracht 60 bouwde ik mijn kinderkamer na met oude kranten die in Sovjetgebouwen onder het behang verstopt zaten. Deze kranten werden gebruikt om de imperfecties van de muren van deze gebouwen te camoufleren, maar verborgen tegelijkertijd de imperfecties van het Sovjet-regime. De *Pravda*, Russisch voor waarheid, is de grootste Russische propagandakrant. →

Met mijn werk haal ik die tussenlaag tussen de muur en het behang weg en toon ik mensen eindelijk de waarheid. Eerst was de kamer te zien in het Nieuwe Instituut, waar ze, heel dun en breekbaar, in de lucht hing. Kwetsbaar, vergelijkbaar met hoe vluchtelingen zich toen, in de eerste maanden van de oorlog, voelden. Nu is de kamer verscholen in de kelder en is ze, net als onze eigen last, zwaarder geworden, met alle woorden van vele jaargangen *Pravda* en voorpagina's van westerse kranten over de oorlog in Oekraïne. In 2024 wil ik een derde tentoonstelling openen waarin de kamer, hopelijk, trots van de overwinning zal staan. Onlangs zocht ik hulp bij een psycholoog, die me vroeg mijn gedachten te noteren. Ik begon de appartementen na te maken waarin ik tijdens mijn leven heb gewoond. Aan die replica's verbond ik de herinneringen die bij die ruimtes horen. Dit kleine project is een poging de relatie tussen omgeving en trauma beter te begrijpen. Later hoop ik een heilzame manier voorwaarts te vinden door het op een stedelijke schaal toe te passen. Onze steden zijn nu ontworpen om gelukkig te zijn, maar we hebben ook plekken nodig waar we verdrietig kunnen zijn en rouwen.'

Julie werken allebei vaak samen met anderen. Hoe beïnvloeden die samenwerkingen tijdens het maakproces de manier waarop je omgaat met de werelden buiten de kunst?

Skali: 'Ik denk dat kunst gaat over ontmoetingen, sociale betrokkenheid en samenzijn met anderen. Mijn kunstwerken zijn het resultaat van die sociale interacties. Vriendschap is daarin heel belangrijk. De afgelopen jaren heb ik twee duotentoonstellingen gehad met kunstenaar en goede vriend Salim Bayri. De laatste, *Dead Skin Cash* bij W139 in Amsterdam, was een kortdurende poging om een nieuwe valuta te creëren door de dode huid van bezoekers te kopen voor 20 euro per gram. Het was fijn om ook alle problemen die je tijdens het maakproces tegenkomt samen te delen. In Marokko zeg je dat iemand anders je schouders verwarmt. Dat gevoel is belangrijk voor mij in dit soort samenwerkingen, te voelen dat je schouders verwarmd worden, iets te doen dat je niet alleen kunt en dat voortkomt uit de kracht van met twee of meer zijn.'

Khozhai: 'Ik werk eigenlijk juist nooit samen met andere kunstenaars. Bij *Pravda* had ik heel sterk het gevoel dat ik het in mijn eentje moest doormaken. Ik bouwde dagenlang laagje voor laagje aan de kamer, in de kelder, in het donker, alleen. Het voelde alsof het mijn last was om te dragen, mijn trauma. Tegelijkertijd werk ik wel graag samen met filosofen, psychologen, schrijvers en wetenschappers, omdat ik geloof dat nieuwe perspectieven geboren worden als disciplines elkaar ontmoeten.'

Hebben jullie ook hoop dat je dingen kunt veranderen?

Khozhai: 'Ik vind het erg arrogant om te zeggen dat kunst dingen kan veranderen.'

Skali: 'Misschien een zijweg maar eigenlijk wilde ik journalist worden. Ik heb stage gelopen bij verschillende kranten, maar ik begreep al snel dat de journalistiek nogal problematisch is, doordat allerlei verschillende financiële belangen bepalen welke onderzoeken wel of niet worden gefinancierd. Dus laten we zeggen dat het vanuit hopeloosheid is dat ik ervoor heb gekozen om kunst te gaan maken. Tegelijk is er een duidelijk verlangen aanwezig om het te proberen. Misschien zit er iets in het maken van nieuwe vormen, wat kunst voor mij is, dat die gesprekken kan openbreken.'

Khozhai: 'Ik denk dat veel kunstenaars kunstenaar worden vanuit een hopeloze situatie. Bij mij kwam het ook voort uit wanhoop. Toen ik afstudeerde, besepte ik dat de meest duurzame manier om te bouwen is om helemaal niets te bouwen en dan heb je de keuze om tegen jezelf te liegen of de realiteit onder ogen te zien. Veel architecten doen alsof er niets aan de hand is in de wereld. Tegelijkertijd denk ik dat hoewel kunst de wereld niet kan veranderen, architectuur dat wel kan. Hoe de gebouwde omgeving ontworpen is heeft enorme invloed op onze gewoontes, gedragingen en mentale gezondheid. En dat is onontkoombaar. Als je een kunst-ruimte betreedt weet je dat je met kunst wordt geconfronteerd. Het is een keuze. Met architectuur heb je die optie niet.'

Daria Khozhai,
Pravda. Fotografie:
LNDWstudio,
courtesy
Looiersgracht 60
art space

Daria Khozhai in
haar kamer

Ghita, jij werkt juist vaak met en in kunstinstellingen en in je werk confronteer je de instelling dan ook met de mechanismes van die plek. Ik denk dan aan The Hole's Journey (2020) en Ali Baba Express (2018-heden). Hoe zie je jouw relatie met kunstuimtes en hoe ga je daarmee om in je werk?

Skali: 'Je vraag gaat specifiek over westerse kunstuimtes, toch? Voor mij zijn dat racistische, misogyne en koloniale structuren. Via humor zoek ik naar manieren om kritiek te leveren op die realiteit. Voor mij is het belangrijk dat mijn projecten zich verhouden tot de realiteit van de kunstwereld, maar dat ze ook daarbuiten betekenis hebben. Bijvoorbeeld *Ali Baba Express*, een project over het clandestiene transport van verveine tussen Marokko en Europa, is echt in economisch opzicht voor de Marokkaanse transporteurs die ik erbij betrek. Het werk is een manier om de economie van de kunstwereld te kapen. Ik doe altijd mijn best om het productiebudget te herverdelen onder mensen die normaal nooit profijt hebben van de kunstwereld. Concreet bracht ik de afgelopen jaren 1200 kilo verveine vanuit Marokko naar Europa, dus dat gaat om duizenden euro's voor de transporteurs en producenten van de thee. Het is een manier om de machtsdynamiek te destabiliseren. Je weet nooit wanneer de thee arriveert. De instelling moet bereid zijn risico te nemen. Mogelijk zal de kritiek binnen hun muren te zien zijn, maar misschien is er ook helemaal niets te zien. Tijdens het transport voor de vijfde editie in Turijn stal iemand bijvoorbeeld 200 kilo thee. Dat is part of it.'

Het lijkt ook een manier om instellingen eraan te herinneren dat ze deel uitmaken van een instabiele en onvoorspelbare wereld.

Skali: 'En een manier om sommige geloofssystemen in perspectief te plaatsen. Waarom zou ik FedEx of DHL vertrouwen? Omdat ze een onlinetrackingsysteem hebben? Omdat ze facturen hebben? Deze vervoerders heb ik via slagers leren kennen, we wisselen telefoonnummers uit, communiceren via WhatsApp en dan worden dingen in gang gezet. Het is gewoon een ander geloofssysteem. Niet per se beter of slechter, alleen heel duidelijk anders.'

Hoe zien jullie de toekomst van kunst in relatie tot activisme en engagement?

Skali: 'Ik denk dat dit een heel bepalend moment is waarin we waakzaam moeten zijn. Na de pandemie en Black Lives Matter is er nu een zeer kwetsbare inclusiepolitiek in de kunstwereld. Het is een moment waarop dingen een beetje veranderen, maar wel vaak op een ongezonde en oppervlakkige manier. Ik denk dat we ons in een situatie bevinden waarin een beetje onderhandeld kan worden, maar ook in een situatie waarin we meer *tokenized*¹ en gebruikt kunnen worden. Die spanning is interessant omdat het ons ook in staat stelt kritiek te uiten die een paar jaar geleden moeilijker te uiten was. Tegelijkertijd zijn dit soort onderhandelingen heel pijnlijk en vermoeiend, dus ik zit vol tegenstrijdige gevoelens over de toekomst van de kunstwereld. Ik heb het gevoel dat er veel verantwoordelijkheid op onze schouders ligt.'

Khoshai: 'Een jaar geleden hadden we niet kunnen voorspellen dat we het nu over deze onderwerpen zouden hebben. Wat ik wel zie is dat veel kunstenaars tegenwoordig kunst maken die voorziet in de vraag vanuit instellingen naar bepaalde onderwerpen. Maar er gebeuren zoveel dingen in de wereld. Hoe kiezen we dan wat het belangrijkste is?' •

Noot

- ¹ Tokenisme, een begrip gemunt door Martin Luther King, is het beleid vanuit instellingen om met mensen uit minderheidsgroepen te werken of hen aan te nemen om zo de illusie van inclusiviteit op te roepen en eventuele beschuldigingen van discriminatie voor te zijn.

Zoë Dankert
is schrijver en
kunstcriticus
en maakte
de podcastserie
Werktitel.
Fotografie:
Aad Hoogendoorn